

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

حبیب‌اله فصیحی

استادیار گروه برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

habibfasihi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۱/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۵/۰۵

چکیده

هدف: پژوهش حاضر درصدد است تا مشخص نماید که امکانات کتابخانه‌های عمومی در استان‌ها تا چه میزان متوازن و عادلانه توزیع شده است. همچنین کدام استان‌ها و به چه ترتیب در سطحی بالاتر از میانگین کشوری قرار گرفته و کدام یک و با چه ترتیبی در شرایط پایین‌تر از میانگین قرار دارند و سزاوار توجه بیشتر هستند.

روش: با ترسیم منحنی لورنز و محاسبه ضریب جینی، توازن یا عدم توازن دسترسی استان‌ها به امکانات کتابخانه‌های عمومی تحلیل گردیده است. با محاسبه ضریب مکانی (LQ)، استان‌ها به ترتیب دسترسی به این امکانات رتبه‌بندی شده‌اند و استان‌های شایسته توجه بیشتر تعیین گردیده‌اند.

یافته‌ها: به طور کلی توزیع امکانات کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی در سطح استان‌ها از توازن نسبی برخوردار است. چنانکه ضریب جینی بین ۰/۰۶۵ تا حداکثر ۰/۱۹۱ به دست آمده که به عدد صفر که گویای برابری کامل است نزدیک‌تر است تا عدد ۱ که نماد نابرابری کامل می‌باشد. منحنی‌های لورنز نیز به خط برابری کامل نزدیک هستند. در ده استان کشور ضریب مکانی شرایطی پایین‌تر از میانگین کشوری را نشان می‌دهد و در استان سیستان و بلوچستان در پایین‌ترین سطح قرار می‌گیرد. همچنین در ۲۰ استان، شرایط از میانگین سطح کشور بهتر است و استان یزد در صدر همه قرار می‌گیرد.

اصالت/ارزش: در کنار ضرورت رشد و ارتقای شاخص‌های فرهنگی که یکی از آنها امکانات و تسهیلات کتابخانه‌های عمومی است، در دهه‌های اخیر توزیع متوازن امکانات توسعه در فضای ملی و بهره‌مندی عادلانه ساکنان مناطق مختلف از آنها نیز مورد توجه قرار گرفته و این موضوع در برنامه‌های توسعه نظام جمهوری اسلامی و سیاست‌های نظام نیز پیوسته مورد تأکید بوده است.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه عمومی، نابرابری فضایی، توسعه متوازن، منحنی لورنز، ضریب جینی، ضریب مکانی.

مقدمه

از زمانی که واژه « توسعه^۱ » در ادبیات برنامه‌ریزی کشورها جا باز کرده بیش از هفت دهه می‌گذرد. در آغاز، توسعه را پدیده‌ای اقتصادی و مترادف « رشد تولید ناخالص داخلی^۲ » می‌دانستند که با معیارهایی چون درآمد سرانه اندازه‌گیری می‌شد (موریس، ۱۳۸۷). اما با گذشت یک دهه، تجربه کشورهای که برای تحقق توسعه، راه افزایش تولید ناخالص داخلی را پیموده بودند، نشان داد که توسعه تنها پدیده‌ای اقتصادی نیست؛ بلکه ابعاد دیگری چون بعد فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نیز دارد. بنابراین تلقی امروز از توسعه، همه جانبه و فراتر از بُعد اقتصادی است و به بهبود تمام ابعاد زندگی یک جامعه معطوف می‌باشد.

از میان ابعاد مختلف توسعه، توسعه فرهنگی زیربنای توسعه در سایر جنبه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... تلقی گردیده است؛ به طوری که صاحب‌نظران اغلب توسعه را تحولی فرهنگی قلمداد می‌کنند و بی‌توجهی به مؤلفه‌های آن را باعث شکست در مسیر توسعه می‌دانند (پیراوند، ۱۳۸۹). طی سال‌های اخیر مفهوم توسعه فرهنگی مورد توجه بسیاری از مجامع جهانی از جمله یونسکو قرار گرفته است. مفهوم اخیر در دهه ۶۰ میلادی توسط سازمان یونسکو در جهان رواج یافت. این سازمان طی جلسات گوناگونی شرایط توسعه موزون و آگاهانه را به صورت برنامه‌ریزی آموزشی، سیاست فرهنگی و سیاست اطلاعاتی در دستور کار خود قرار داد. همچنین این مفهوم تا آنجا برای یونسکو بااهمیت بود که دهه ۱۹۸۷ تا ۱۹۹۷ توسط این سازمان به عنوان دهه توسعه فرهنگی نامیده شد. مفهوم توسعه به ویژه پایداری توسعه نگاه را به سوی مفهوم توزیع خدمات و امکانات سوق داده است (خاکپور و همکار، ۱۳۸۸). نابرابری‌های ناحیه‌ای در هر شکل و سطحی پیامدهای ناگواری به‌همراه داشته است. نابرابری‌های فضایی نابرابری‌های اجتماعی را هم تقویت می‌کند (اسکوپ^۳، ۲۰۰۶). با توجه به اینکه هدف اصلی توسعه از میان برداشتن تمام نابرابری‌های اجتماع است، مناسب‌ترین مفهوم برای توسعه، رشد همراه با عدالت اجتماعی است (هادر^۴، ۲۰۰۳) و یکی از اهداف توسعه پایدار نیز تأمین عدالت و کاهش بی‌عدالتی به صورت فقر، محرومیت و تبعیض در جوامع است (مهدیزاده، ۱۳۸۴). وقتی از نابرابری‌های اجتماعی سخن گفته می‌شود، نه تنها باید به عدالت محیطی توجه داشت؛ بلکه باید ارتباط آن را با جنبه‌های توسعه فرهنگی و اجتماعی مد نظر قرار داد (سازمان ملل

1. Development

2. Gross Domestic Product (GDP)

3. Skope

4. Hadder

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

متحد^۱، ۲۰۰۶). توزیع عادلانه امکانات و ثمرات توسعه از الزامات برنامه‌ریزی است و برنامه‌ریزان در تحقق این امر و گسترش همه‌جانبه جنبه‌های مثبت توسعه می‌کوشند.

توسعه جدا از ویژگی جامعیت، فراگیری و چندبعدی بودن که به آن اشاره شد، مقوله‌ای کیفی است، اما برای مقایسه درجه توسعه مناطق یا کشورها با یکدیگر نیازمند جست‌وجوی نشانه‌های کمی هستیم (سلیمی‌فر، ۱۳۸۲).

در خصوص سنجش میزان توسعه استان‌ها و نابرابری‌های موجود به ویژه در مقوله فرهنگی که اطلاعات مربوط به کتابخانه‌ها نیز یکی از شاخص‌های مرتبط به حساب می‌آید، پژوهش‌های فراوانی انجام گرفته که در اغلب آنها داده‌های مربوط به کتابخانه‌ها مد نظر قرار نگرفته‌اند. اما در این میان به پژوهش‌هایی نیز برمی‌خوریم که اطلاعات مربوط به کتابخانه‌های استان‌ها به عنوان یک یا دو شاخص از مجموع ده‌ها شاخص مورد بررسی، در نظر گرفته شده‌اند که در ادامه به چند مورد اشاره می‌شود.

در پژوهشی که با عنوان «تعیین درجه توسعه‌یافتگی و پیش‌بینی اولویت‌های برنامه‌ریزی توسعه در نقاط شهری استان‌های ایران» (قنبری، ۱۳۹۰) با روش تحلیل عاملی انجام گرفته از میان ۵۴ شاخص انتخابی، «تعداد کتابخانه به ازاء هر هزار نفر جمعیت» یکی از شاخص‌ها بوده است. در پژوهش «تحلیل نابرابری‌های توسعه ناحیه‌ای در ایران» (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰) که با بهره‌گیری از مدل تاپسیس^۲ انجام شد، «تعداد کتابخانه‌های عمومی به ازاء هر صد هزار نفر جمعیت» و «تعداد کتابخانه‌های عمومی به ازاء هر هزار نفر جمعیت» دو شاخص را از میان ۵۴ شاخص برگزیده بودند.

در پژوهش «تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه در مادرشهرهای منطقه‌ای ایران» (اکبری و همکار، ۱۳۸۸) که با استفاده از تکنیک‌های شاخص مرکزیت پرستون و مک‌گراناهان^۳ صورت گرفت، «تعداد کتابخانه عمومی» به عنوان یکی از ۲۵ شاخص مد نظر قرار گرفته است.

در پژوهش «تحلیل و طبقه‌بندی شاخص‌ها و اولویت‌های توسعه در استان‌های کشور با استفاده از روش تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای» (ملکی و همکار، ۱۳۸۸)، «تعداد کتابخانه‌های عمومی» جزء یکی از ۷۷ شاخصی بود که به صورت ترکیبی بررسی شده‌اند.

1. United Nations

2. Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)

3. Preston & Mcgranahan

در پژوهش «تعیین سطح توسعه یافتگی استان‌های کشور و نابرابری آن طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۳» (فطرس و همکار، ۱۳۸۵) که با کمک دو تکنیک تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی انجام شد، «تعداد کتابخانه به ازاء هر صد هزار نفر جمعیت» به عنوان یکی از ۹۰ شاخص مطرح بوده است.

در پژوهش «تحلیل فضایی نابرابری‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مرکزی ایران» (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱) که با روش‌های وزن‌دهی آنتروپی شانون، مدل تاپسیس، آزمون T و تحلیل خوشه‌ای انجام گردید، یکی از ۳۰ شاخصی که به صورت ترکیبی مطرح شد، «تعداد کتابخانه عمومی به ازاء هر ده هزار نفر جمعیت» بوده است.

در پژوهش «تحلیلی بر روند نابرابری در نقاط شهری ایران طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۶۵» (جمالی و همکاران، ۱۳۸۸)، «تعداد کتابخانه به ازاء هزار نفر جمعیت» یکی از ۵۴ شاخصی بود که به صورت ترکیبی با تکنیک تحلیل عاملی بررسی گردید.

همان طور که ملاحظه گردید در پژوهش‌های فوق، کتابخانه به عنوان یک شاخص در ترکیب با شاخص‌های دیگر برای سنجش میزان توسعه یافتگی کلی استان‌ها و نواحی مختلف کشور مورد استفاده قرار گرفته است. یکی از پژوهش‌هایی که منحصراً به کتابخانه پرداخته و نابرابری موجود از این حیث را در پهنه کشور بررسی کرده است، با عنوان «شناسایی وضعیت توسعه یافتگی و رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ دسترسی به شاخص‌های بخش کتابخانه» (میرغفوری و همکاران، ۱۳۸۹) می‌باشد. در پژوهش یاد شده، ۱۲ شاخص مربوط به کتابخانه مورد استفاده قرار گرفت و با کاربرد تکنیک تاکسونومی عددی، استان‌ها در سه رتبه توسعه یافته، نسبتاً توسعه یافته و توسعه نیافته دسته‌بندی شدند.

در مقاله حاضر از آمارهای جدیدتر استفاده گردیده است و موضوع نابرابری دسترسی به کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تکنیک‌های دیگر و به شکلی متفاوت از پژوهش گفته شده بررسی شده است. به این ترتیب، در پژوهش حاضر کوشش بر این است که دریابیم توزیع امکانات دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور تا چه میزان عادلانه است؟ و نیز کدام استان‌ها نسبت به حالت میانگین کل کشور شرایط بهتری دارند و کدام در وضعیت پایین‌تری قرار گرفته‌اند؟ نتایج این پژوهش می‌تواند اولویت‌های توجه و سرمایه‌گذاری در توسعه امکانات کتابخانه‌ای را به منظور نیل به توازن و تعادل در فضای ملی و رسیدن به عدالت اجتماعی و فضایی روشن سازد.

پرسش‌های اساسی

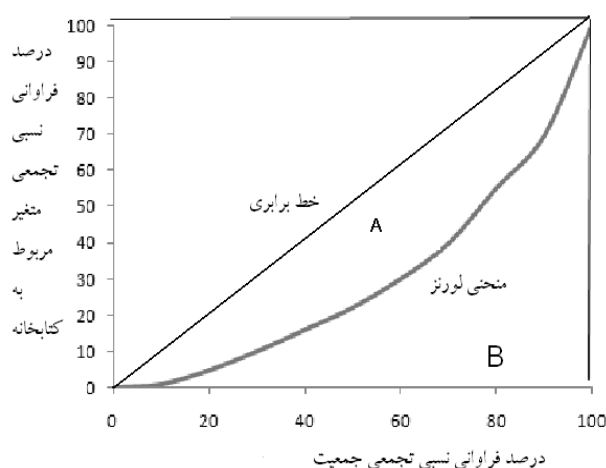
- دسترسی به امکانات کتابخانه‌های عمومی در سطح استان‌ها تا چه میزان عادلانه است؟
- در راستای نیل به هدف دسترسی عادلانه استان‌ها به کتابخانه‌های عمومی، اولویت توجه به ترتیب با کدام استان‌ها است؟

روش پژوهش

این پژوهش با استفاده از اطلاعات آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ و آخرین داده‌های موجود در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مربوط به سال ۱۳۹۱ انجام شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از منحنی لورنز، ضریب جینی، روش LQ و ضریب همبستگی صورت گرفته است.

منحنی لورنز^۱ و ضریب جینی^۲ از جمله پرکاربردترین شاخص‌های اندازه‌گیری نابرابری است که اولی در سال ۱۹۰۵ توسط ماکس لورنز^۳ و دومی در سال ۱۹۱۴ توسط کورادو جینی^۴ مطرح شدند. برای ترسیم منحنی لورنز بر روی محور افقی، درصد فراوانی تجمعی نسبی جمعیت استان‌ها و بر روی محور عمودی نیز درصد فراوانی تجمعی نسبی امکانات کتابخانه‌ای هر استان قرار می‌گیرد. پس از آن منحنی لورنز به ترتیبی که در نمودار ۱ آمده است ترسیم می‌گردد.

نمودار ۱. ترسیم منحنی لورنز و محاسبه ضریب جینی

1. Lorenz Curve

2. Gini Coefficient

3. Max D. Lorenz

4. Quardo Gini

در نمودار ۱ خط ۴۵ درجه، خط برابری کامل است. به عبارت دیگر، در صورتی که به فرض توزیع امکانات کتابخانه‌ای در چنین حالتی قرار می‌گرفت، توزیع کاملاً متوازن و عادلانه بود. اما حالت واقعی در منحنی زیر خط برابری که به عنوان منحنی لورنز می‌شناسیم قرار می‌گیرد. هر چه منحنی لورنز از خط برابری فاصله می‌گیرد، توزیع نابرابرتر و نامتوازن‌تر می‌شود. ضریب جینی نیز به کمک همین منحنی استخراج می‌شود. طبق تعریف، ضریب جینی از رابطه زیر به دست می‌آید (پال، ۱۹۹۸).

$$G=A/A+B$$

به لحاظ کمی، ضریب جینی عددی بین ۰ و ۱ خواهد بود. زمانی که ضریب جینی صفر است، به معنای برابری کامل است. ضریب جینی ۱ نیز به معنای نابرابری کامل خواهد بود. به عبارت دیگر، هر چه ضریب جینی به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد، به معنای آن است که توزیع نابرابرتر است. ضریب جینی را می‌توان با فرمول زیر نیز محاسبه کرد (پال، ۱۹۹۸).

$$G=[(x_0y_1-x_1y_0) + (x_1y_2-x_2y_1) + \dots + (x_ny_{n+1}-x_{n+1}y_n)]$$

روش ضریب مکانی (یا روش بهره-جا^۱) تکنیکی است که در آن وضعیت نسبی یک متغیر در یک قلمرو (در اینجا وضعیت متغیری از کتابخانه‌ها به نسبت جمعیت در استان) را نسبت به همان متغیر در قلمرو بزرگ‌تری (در اینجا کل کشور) که قلمرو نخست (استان) جزئی از آن محسوب می‌شود را تعیین می‌کند. ضریب مکانی رقمی بالاتر از صفر را به دست می‌دهد. در صورتی که این رقم مساوی یک باشد، بیانگر وضعیت نسبی یکسان زیرقلمرو و قلمرو بزرگ (در اینجا استان و کشور) از نظر متغیر مورد محاسبه است. رقم بین صفر و یک مشخص می‌کند که زیرقلمرو نسبت به قلمرو بزرگ در عقب‌ماندگی نسبی قرار دارد و برعکس هر چه رقم از یک فراتر رود، نشانگر وضعیت نسبی مناسب‌تر زیرقلمرو نسبت به قلمرو بزرگ است.

ضریب مکانی از فرمول زیر قابل محاسبه است (پال، ۱۹۹۸).

جمعیت کشور : X

جمعیت استان : Y

X_i : متغیر کتابخانه در کشور

Y_i : متغیر کتابخانه در استان

$$LQ = \frac{\frac{X_i}{X}}{\frac{Y_i}{Y}}$$

1. Pal 2. Location Quotient

در این جا:

ضریب همبستگی^۱ میان دو دسته متغیر نیز رقمی میان +۱ و -۱ به دست می‌دهد. مثبت بودن رقم، همبستگی مستقیم را می‌رساند. به این معنی که با افزایش یک متغیر، دیگری نیز افزایش می‌یابد و رقم منفی همبستگی معکوس را نشان می‌دهد که با افزایش یکی، دیگری کاهش می‌یابد. هرچه رقم به +۱ یا -۱ نزدیک‌تر باشد، همبستگی قوی‌تر است. در محاسبه ضریب همبستگی از نرم‌افزار Excel استفاده گردیده است. فرمول‌های متعددی از جمله فرمول زیر برای محاسبه این پارامتر وجود دارد (پال، ۱۹۹۸).

$$r = \frac{\sum XY - \frac{\sum X \sum Y}{N}}{\sqrt{(\sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{N})(\sum Y^2 - \frac{(\sum Y)^2}{N})}}$$

یافته‌ها

در جدول ۱ تعداد جمعیت استان‌ها و متغیرهای مورد بررسی در خصوص کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور آورده شده‌اند و استان‌ها بر حسب تعداد جمعیت از کم به زیاد مرتب گردیده‌اند.

جدول ۱. جمعیت استان‌ها و اطلاعات مربوط به کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد عمومی کتابخانه‌های کشور

استان	تعداد جمعیت**	تعداد کتابخانه*	تعداد نسخه کتاب*	تعداد صندلی*	تعداد اعضا*	تعداد مراجعه‌کنندگان*
ایلام	۵۵۷۵۹۹	۴۹	۴۶۲۱۶۰	۱۵۷۴	۲۵۹۶۷	۳۹۵۴۸۸
سمنان	۶۳۱۲۱۸	۵۱	۸۰۰۲۸۷	۲۹۳۶	۳۶۶۰۹	۹۵۹۸۴۱
کهگیلویه و بویراحمد	۶۵۸۶۲۹	۵۶	۵۰۵۲۸۱	۳۱۸۴	۳۱۵۶۲	۸۳۷۲۱۵
خراسان جنوبی	۶۶۲۵۳۴	۴۲	۴۲۶۳۳۶	۲۱۲۷	۳۵۲۳۳	۱۲۸۵۵۳۷
خراسان شمالی	۸۶۷۷۲۷	۶۳	۵۳۹۲۴۰	۲۱۵۲	۳۰۸۸۳	۸۳۱۲۶۱
چهارمحال و بختیاری	۸۹۵۲۶۳	۶۱	۷۴۶۸۱۳	۳۴۹۵	۴۳۶۳۲	۶۶۶۴۳۵

1. Correlation Coefficient

استان	تعداد جمعیت**	تعداد کتابخانه*	تعداد نسخه کتاب*	تعداد صندلی*	تعداد اعضاء*	تعداد مراجعه کنندگان*
زنجان	۱۰۱۵۷۳۴	۶۸	۸۱۸۰۰۶	۴۹۲۳	۵۲۹۳۴	۲۰۲۳۲۶۸
بوشهر	۱۰۳۲۹۴۹	۶۷	۷۱۴۴۰۰	۴۱۲۳	۳۹۹۹۴	۷۰۴۴۶۱
یزد	۱۰۷۴۴۲۸	۱۲۳	۱۸۰۴۰۸۶	۹۳۲۷	۹۲۸۷۹	۲۱۳۴۶۶۰
قم	۱۱۵۱۶۷۲	۵۸	۷۸۳۳۴۲	۴۴۶۳	۴۸۳۳۵	۱۲۷۲۱۴۳
قزوین	۱۲۰۱۵۶۵	۴۹	۶۸۳۰۶۱	۴۱۴۲	۵۵۵۴۹	۲۵۲۳۰۸۹
اردبیل	۱۲۴۸۴۸۸	۶۴	۷۰۰۹۴۶	۳۱۴۰	۷۴۷۲۴	۱۷۴۲۳۳۲
مرکزی	۱۴۱۳۹۵۹	۷۵	۹۱۶۰۶۸	۴۲۰۹	۵۷۸۵۲	۱۲۳۰۰۲۶
کردستان	۱۴۹۳۶۴۵	۹۲	۸۱۳۳۹۹	۸۸۷۱	۶۲۸۸۳	۹۵۴۶۶۸
هرمزگان	۱۵۷۸۱۸۳	۵۴	۵۹۲۹۶۳	۳۹۳۰	۳۱۰۶۰	۶۳۳۵۴۷
لرستان	۱۷۵۴۲۴۳	۵۶	۵۷۹۸۴۱	۲۷۶۱	۶۱۳۰۵	۲۰۶۶۶۸۳
همدان	۱۷۵۸۲۶۸	۶۷	۶۹۱۱۴۶	۳۶۴۰	۵۱۴۷۴	۱۹۰۹۷۱۳
گلستان	۱۷۷۷۰۱۴	۶۱	۵۸۹۳۲۸	۳۳۸۴	۳۷۷۵۷	۱۵۸۵۸۳۵
کرمانشاه	۱۹۴۵۲۲۷	۸۲	۹۶۵۷۳۱	۴۳۵۱	۶۲۳۶۶	۱۶۹۵۱۰۶
البرز	۲۴۱۱۲۵۱۳	۶۱	۸۷۰۹۴۷	۵۳۱۹	۸۲۳۶۸	۱۹۵۳۵۹۸
گیلان	۲۴۸۰۸۷۴	۸۹	۸۳۷۶۵۶	۴۳۵۱	۷۰۲۵۳	۹۹۱۰۷۸
سیستان و بلوچستان	۲۵۳۴۳۲۷	۵۸	۵۲۷۶۵۵	۲۹۴۸	۳۹۲۸۸	۴۱۶۷۰۹
کرمان	۲۹۳۸۹۸۸	۱۰۹	۱۲۳۹۸۱۳	۸۸۷۱	۱۱۰۲۹۵	۳۴۳۶۴۷۷
مازندران	۳۰۷۳۹۴۳	۹۷	۱۳۶۱۲۶۸	۷۳۷۴	۱۰۰۱۹۲	۳۲۲۵۳۵۴
آذربایجان غربی	۳۰۸۰۷۵۶	۱۱۰	۱۱۹۰۶۲۴	۶۳۵۴	۶۶۹۰۲	۲۶۳۲۴۵۴
آذربایجان شرقی	۳۷۲۴۶۲۰	۱۲۴	۲۰۴۳۶۹۹	۱۲۸۱۱	۱۲۰۴۲۳	۵۲۸۶۴۳۷
خوزستان	۴۵۳۱۷۲۰	۱۶۴	۱۸۴۲۹۴۵	۱۳۷۳۵	۱۴۷۳۱۵	۴۲۱۲۸۳۲
فارس	۴۵۹۶۶۵۸	۱۷۸	۲۰۷۱۷۵۰	۹۷۶۷	۱۲۲۲۳۸	۲۴۵۴۱۰۲
اصفهان	۴۸۷۹۳۱۲	۲۴۴	۲۵۱۳۵۰۱	۱۴۹۵۲	۱۶۴۴۶۹	۲۵۷۸۷۲۰
خراسان رضوی	۵۹۹۴۴۰۲	۱۷۳	۲۰۵۴۰۹۱	۹۸۵۷	۱۳۳۲۱۲	۳۸۴۷۳۶۸
تهران	۱۲۱۸۳۳۹۱	۱۸۳	۲۳۵۶۱۳۵	۱۶۵۸۳	۲۰۷۱۷۷	۴۷۱۴۳۶۳

* مأخذ: نهاد عمومی کتابخانه‌های کشور. گزارش کتابخانه‌های عمومی کشور در دی‌ماه ۱۳۹۱.

** مأخذ: مرکز آمار ایران. گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

در جدول ۲ درصد فراوانی نسبی تراکمی متغیرهای مورد بررسی جهت ترسیم منحنی لورنز محاسبه گردیده است.

جدول ۲. درصد فراوانی نسبی تراکمی متغیرهای مورد بررسی

استان	تعداد جمعیت	تعداد کتابخانه	تعداد نسخه کتاب	تعداد صدلی	تعداد اعضا	تعداد مراجعه‌کنندگان
ایلام	۰.۷۰	۱.۷۳	۱.۴۰	۰.۸۶	۱۳.۱	۰.۶۵
سمنان	۱.۶	۳.۵۴	۳.۸۲	۲.۴۶	۷۲.۲	۲.۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۵.۲	۵.۵۲	۵.۳۵	۴.۱۹	۱۰.۴	۳.۵۸
خراسان جنوبی	۳.۳	۷.۰	۶.۶۴	۵.۳۵	۶۳.۵	۵.۶۸
خراسان شمالی	۴.۵	۹.۲۳	۸.۲۷	۶.۵۳	۹۸.۶	۷.۰۴
چهارمحال و بختیاری	۵.۷	۱۱.۳۹	۱۰.۵۳	۸.۴۳	۸۸.۸	۸.۱۳
زنجان	۷.۰	۱۳.۷۹	۱۳.۰۱	۱۱.۱۲	۱۸.۱۱	۱۱.۴۴
بوشهر	۸.۴	۱۶.۱۶	۱۵.۱۷	۱۳.۳۶	۹۲.۱۲	۱۲.۵۹
یزد	۹.۸	۲۰.۵۱	۲۰.۶۳	۱۸.۴۵	۹۶.۱۶	۱۶.۰۸
قم	۱۱.۴	۲۲.۵۶	۲۳.۰	۲۰.۸۸	۱۹.۰۷	۱۸.۱۵
قزوین	۱۳.۰	۲۲.۲۹	۲۵.۰۷	۲۳.۱۴	۲۱.۴۹	۲۲.۲۸
اردبیل	۱۴.۶	۲۶.۵۶	۲۷.۱۹	۲۴.۸۵	۲۴.۷۴	۲۵.۱۲
مرکزی	۱۶.۵	۲۹.۲۱	۲۹.۹۶	۲۷.۱۵	۲۷.۲۶	۲۷.۱۳
کردستان	۱۸.۱۵	۳۲.۴۶	۳۲.۴۲	۲۸.۹۴	۳۰.۰	۲۸.۶۹

←

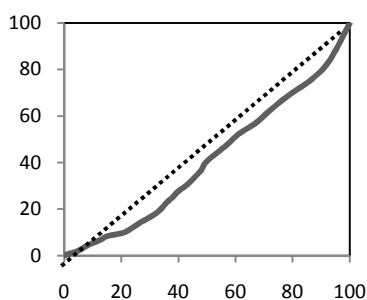
استان	تعداد جمعیت	تعداد کتابخانه	تعداد نسخه کتاب	تعداد صدلی	تعداد اعضاء	تعداد مراجعه‌کنندگان
هرمزگان	۲۰.۶	۳۴.۳۷	۳۴.۲۲	۳۱.۰۸	۳۱.۳۵	۲۹.۷۳
لرستان	۲۲.۹۰	۳۶.۳۵	۳۵.۹۷	۳۲.۵۷	۳۴.۰۲	۳۳.۱۱
همدان	۲۵.۳۰	۳۸.۷۲	۳۶.۰۶	۳۴.۵۷	۳۶.۲۶	۳۶.۲۳
گلستان	۲۷.۶	۴۰.۸۸	۳۹.۸۵	۳۶.۴۱	۳۷.۹	۳۸.۸۲
کرمانشاه	۳۰.۲	۴۳.۷۸	۴۲.۷۷	۳۸.۴۴	۴۰.۶۲	۴۱.۵۹
البرز	۳۳.۴	۴۵.۹۳	۴۵.۴۱	۴۱.۳۴	۴۴.۲	۴۴.۷۸
گیلان	۳۶.۷	۴۹.۰۸	۴۷.۹۴	۴۳.۷۱	۴۷.۲۶	۴۶.۴
سیستان و بلوچستان	۴۰.۱	۵۱.۱۳	۴۹.۵۴	۴۵.۳۲	۴۸.۹۷	۴۷.۰۸
کرمان	۴۴.۰	۵۴.۹۹	۵۳.۲۹	۵۰.۱۵	۵۳.۷۷	۵۲.۶۹
مازندران	۴۸.۱	۵۸.۴۲	۵۷.۴۱	۵۴.۱۷	۵۸.۱۳	۵۷.۹۶
آذربایجان غربی	۵۲.۲	۶۲.۳۱	۶۱.۰۱	۵۷.۶۴	۶۱.۰۵	۶۲.۲۷
آذربایجان شرقی	۵۷.۲	۶۶.۶۹	۶۷.۲	۶۴.۶۲	۶۶.۲۹	۷۰.۹
خوزستان	۶۳.۲	۷۲.۴۹	۷۲.۷۸	۷۲.۱۱	۷۲.۷	۷۷.۷۹
فارس	۶۹.۳	۷۸.۷۸	۷۹.۰۵	۷۲.۴۳	۷۸.۰۲	۸۱.۸
اصفهان	۷۵.۸	۸۷.۴۱	۸۶.۶۵	۸۵.۵۹	۸۵.۱۸	۸۶.۰۱
خراسان رضوی	۸۳.۸	۹۳.۵۳	۹۲.۷۸	۹۰.۹۶	۹۰.۹۸	۹۲.۳
تهران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

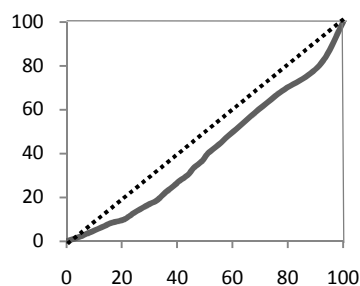
کتابخانه‌های عمومی

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

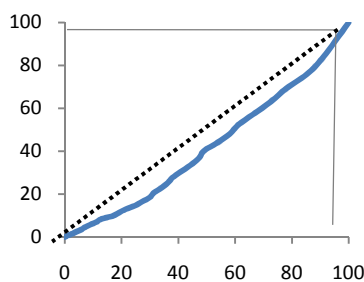
نمودار ۳. منحنی لورنز تعداد نسخه کتاب

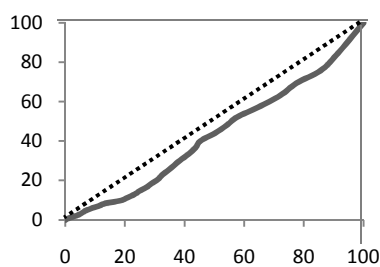
نمودار ۲. منحنی لورنز تعداد کتابخانه

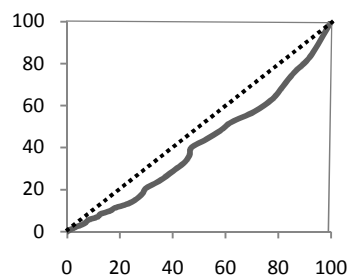
نمودار ۵. منحنی لورنز تعداد اعضای کتابخانه‌ها

نمودار ۴. منحنی لورنز تعداد صندلی کتابخانه‌ها

نمودار ۶. منحنی لورنز تعداد مراجعین به کتابخانه‌ها

ضریب جینی محاسبه شده برای متغیرهای مختلف مربوط به کتابخانه در استان‌ها بر اساس اطلاعات آماری گزارش دی‌ماه ۱۳۹۱ نهاد عمومی کتابخانه‌های عمومی کشور (نهاد عمومی کتابخانه‌های کشور، ۱۳۹۱) و تعداد جمعیت استان مربوط به سرشماری عمومی نفوس و مسکن

۱۳۹۰ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) به این شرح بوده است: تعداد نسخه کتاب ۰/۱۸۳، تعداد کتابخانه ۰/۱۹۱، تعداد صندلی ۰/۰۶۵، تعداد اعضاء ۰/۱۵۹ و بالاخره تعداد مراجعه‌کنندگان در ده ماه نخست سال ۰/۱۷۶. با توجه به منحنی‌های ترسیم شده و ضرایب به دست آمده باید گفت که در مجموع نابرابری‌های زیادی در استان‌ها از این جهت مشهود نیست. به خصوص از نظر تعداد صندلی، ضریب جینی بسیار پایین و منحنی لورنز نیز بسیار نزدیک به خط برابری کامل است. در چهار بعد دیگر، ضرایب و منحنی‌ها وضعیت کم‌وبیش یکسانی را نشان می‌دهند.

از نظر میزان دسترسی جمعیت به امکانات کتابخانه‌ای که سه متغیر تعداد کتابخانه‌ها، تعداد نسخه کتاب موجود و تعداد صندلی مطالعه در کتابخانه‌ها بیانگر آن هستند، از دو جهت نخست، ۲۰ درصد جمعیت کشور که در کم‌جمعیت‌ترین استان‌ها به سر می‌برند از ۱۰ درصد امکانات استفاده می‌کنند و ۲۰ درصد که در پرجمعیت‌ترین استان‌ها زندگی می‌کنند، ۳۰ درصد امکانات را در اختیار دارند و به طور کلی ۵۰ درصد جمعیت کشور، ۴۰ درصد امکانات را در اختیار دارند و ۵۰ درصد بقیه از ۶۰ درصد امکانات بهره می‌برند. اما آمار مربوط به تعداد صندلی مطالعه در کتابخانه‌های استان‌ها، صورتی خلاف روال فوق را گواهی می‌کند. به عبارت دیگر، استان‌های کم‌جمعیت‌تر، امکانات بهتری دارند. جدا از اینکه به این لحاظ برابری و توازن بیشتری به چشم می‌خورد، ۵ درصد جمعیتی که در کم‌جمعیت‌ترین استان‌ها به سر می‌برند، ۶/۵ درصد کل صندلی‌های مطالعه را در اختیار دارند، همچنین ۱۰ درصد جمعیت از ۱۹ درصد صندلی‌ها بهره‌مند هستند، ۲۰ درصد از ۳۰ درصد صندلی‌ها استفاده می‌کنند، ۵۰ درصد جمعیت ۵۳ درصد صندلی‌ها را در اختیار دارند و ۷۵ درصد جمعیت از ۸۵ درصد صندلی‌های مطالعه در کتابخانه‌ها برخوردار هستند. این امر می‌تواند بدین علت باشد که چون در استان‌های پرجمعیت بخش بزرگی از جمعیت در مرکز استان که شهری چند صد هزار نفری تا چند میلیون نفری است ساکن هستند و معمولاً قیمت زمین شهری تابعی از جمعیت شهرهاست، ایجاد فضای لازم برای سالن مطالعه، به مراتب هزینه‌زادتری احتیاج داشته و بنابراین بودجه تخصیص یافته امکان ایجاد فضای کمتری را فراهم کرده است.

تعداد اعضای کتابخانه و تعداد مراجعه‌کنندگان در درجه اول تابع امکانات موجود است. اگر نسبت هر کدام از پنج متغیر مربوط به کتابخانه به جمعیت استان (متغیر تقسیم بر جمعیت) را

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

مد نظر قرار دهیم، ضریب همبستگی بالایی میان متغیرها به دست می‌آید. با توجه به جدول ۳، ضریب همبستگی مستقیم و بالا بیانگر این است که به موازات بالا رفتن امکانات و تسهیلات کتابخانه‌های عمومی، استفاده از کتاب و کتابخوانی رشد می‌یابد.

جدول ۳. ضریب همبستگی میان مراجعه‌کنندگان به کتابخانه و تعداد اعضای کتابخانه با امکانات کتابخانه‌ای

متغیرها	تعداد مراجعه‌کنندگان و تعداد کتابخانه	تعداد مراجعه‌کنندگان و تعداد نسخه کتاب	تعداد مراجع‌کنندگان و تعداد سندلی	تعداد اعضا و تعداد کتابخانه	تعداد اعضا و تعداد سندلی	ضریب همبستگی
	۰.۶۷	۰.۷۹	۰.۸۴	۰.۹۰	۰.۹۵	

در کل کشور به ازای هر نفر به طور متوسط ۰/۴۳ جلد کتاب در کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور موجود است. بدترین وضعیت از این نظر در استان‌های تهران، سیستان و بلوچستان، لرستان، گلستان، گیلان، خراسان رضوی، البرز، هرمزگان، آذربایجان غربی، همدان، خوزستان و کرمان دیده می‌شود که وضعیتی پایین‌تر از متوسط کشوری دارند. اما ۱۹ استان وضعیتی بهتر از میانگین کشور دارند. در کل کشور به طور متوسط برای هر ۲۶۵۷۳ نفر یک کتابخانه عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وجود دارد. از نظر این شاخص ۱۳ استان کشور وضعیتی نامناسب‌تر از میانگین کشوری را دارا می‌باشند.

در برابر هر هزار نفر جمعیت کشور به طور متوسط ۲/۴۴ سندلی مطالعه در کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور موجود بوده است. از این نظر ۱۳ استان میزانی پایین‌تر از میانگین کشوری را دارا هستند که در این بین استان سیستان و بلوچستان (۱/۱۶) محروم‌تر از همه است.

شاخص مورد بررسی دیگر در این زمینه تعداد دفعات مراجعه به کتابخانه‌های عمومی کشور به ازای تعداد معینی از جمعیت است. در ده ماه نخست سال ۱۳۹۱، در کل کشور در

برابر هر ۱۰۰ نفر جمعیت، ۸۱ مراجعه به کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وجود داشته است. در این خصوص نیز به ترتیب استان‌های سیستان و بلوچستان، تهران، گیلان، هرمزگان، اصفهان، فارس، کردستان، خراسان رضوی، بوشهر، ایلام، چهارمحال و بختیاری و البرز آماری پایین‌تر از میانگین کشور دارند و وضعیتی نامناسب‌تر از میانگین کشوری را نشان می‌دهند. پایین بودن این نسبت در استان‌هایی چون تهران و اصفهان ممکن است به دلیل وجود دانشگاه‌های متعدد و کتابخانه‌هایی غیر از کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در این استان‌ها باشد که مراجعه‌کنندگان آنها در این آمار قید نشده‌اند. در رابطه با این شاخص، ۱۹ استان نسبتی بالاتر از میانگین کشوری را نشان می‌دهند

در کل کشور به طور میانگین از هر ۱۰۰ نفر جمعیت، ۳/۱ نفر عضو کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور هستند. ۹ استان در سطحی پایین‌تر از رقم میانگین کشور هستند و در مقابل ۱۸ استان، در سطحی بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

جدول ۴. ضریب مکانی (LQ) متغیرهای مورد بررسی در استان‌ها

استان	میانگین	تعداد کتابخانه	تعداد نسخه کتاب	تعداد سندلی	تعداد اعضا	تعداد مراجعه‌کنندگان
سیستان و بلوچستان	۰.۴۵	۰.۶۱	۰.۴۷	۰.۴۸	۰.۵۱	۰.۲۰
تهران	۰.۴۶	۰.۴۰	۰.۴۴	۰.۵۶	۰.۵۶	۰.۴۸
خراسان رضوی	۰.۷۵	۰.۷۷	۰.۷۸	۰.۶۷	۰.۷۳	۰.۷۹
گیلان	۰.۷۷	۰.۹۵	۰.۷۷	۰.۷۲	۰.۹۳	۰.۴۹
هرمزگان	۰.۷۸	۰.۹۱	۰.۸۵	۱.۰۲	۰.۶۴	۰.۴۹
گلستان	۰.۸۵	۰.۹۱	۰.۷۵	۰.۷۸	۰.۷۰	۱.۱۰
آذربایجان غربی	۰.۸۹	۰.۹۵	۰.۸۸	۰.۸۵	۰.۷۱	۱.۰۵
فارس	۰.۸۹	۱.۰۳	۱.۰۳	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۶۶
البرز	۰.۹۰	۰.۶۷	۰.۸۲	۰.۹۰	۱.۱۲	۰.۹۹

←

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور

استان	میانگین	تعداد کتابخانه	تعداد نسخه کتاب	تعداد سندلی	تعداد اعضا	تعداد مراجعه‌کنندگان
لرستان	۰.۹۷	۰.۸۵	۰.۷۵	۰.۶۴	۱.۱۴	۱.۴۵
کل کشور	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰
همدان	۱.۰۱	۱.۰۱	۰.۸۹	۰.۸۵	۰.۹۶	۱.۳۳
کرمانشاه	۱.۰۳	۱.۱۲	۱.۱۳	۰.۷۸	۱.۰۵	۱.۰۷
مازندران	۱.۰۴	۰.۸۴	۱.۰۱	۰.۹۸	۱.۰۷	۱.۲۹
خوزستان	۱.۰۷	۰.۹۶	۰.۹۲	۱.۲۴	۱.۰۶	۱.۱۴
اصفهان	۱.۱۰	۱.۳۳	۱.۱۷	۱.۲۶	۱.۱۰	۰.۶۵
کرمان	۱.۱۷	۰.۹۹	۰.۹۶	۱.۲۴	۱.۲۳	۱.۴۴
کردستان	۱.۱۹	۱.۶۴	۱.۲۴	۰.۹۰	۱.۳۸	۰.۷۸
آذربایجان شرقی	۱.۲۷	۰.۸۹	۱.۲۵	۱.۴۱	۱.۰۶	۱.۷۴
مرکزی	۱.۳۰	۱.۴۱	۱.۴۷	۱.۲۲	۱.۳۴	۱.۰۷
خراسان شمالی	۱.۳۴	۱.۹۳	۱.۴۱	۱.۰۲	۱.۱۶	۱.۱۸
بوشهر	۱.۴۱	۱.۷۳	۱.۵۷	۱.۶۴	۱.۲۷	۰.۸۴
قم	۱.۴۴	۱.۳۴	۱.۵۵	۱.۵۹	۱.۳۷	۱.۳۶
اردبیل	۱.۴۷	۱.۳۶	۱.۲۸	۱.۰۳	۱.۹۶	۱.۷۱
ایلام	۱.۵۵	۲.۳۴	۱.۸۹	۱.۱۶	۱.۵۲	۰.۸۷
چهارمحال و بختیاری	۱.۵۶	۱.۸۱	۱.۰۹	۱.۶۰	۱.۵۹	۰.۹۱
قزوین	۱.۵۸	۱.۰۸	۱.۲۹	۱.۴۱	۱.۵۱	۲.۵۸
خراسان جنوبی	۱.۷۲	۱.۶۹	۱.۴۶	۱.۳۲	۱.۷۴	۲.۳۸
کهگیلویه و بویراحمد	۱.۸۲	۲.۲۶	۱.۷۴	۱.۹۸	۱.۵۷	۱.۵۶
زنجان	۱.۹۵	۱.۷۸	۱.۸۳	۱.۹۹	۱.۷۰	۲.۴۵
سمنان	۲.۱۴	۲.۱۵	۲.۸۸	۱.۹۹	۱.۹۰	۱.۸۷
یزد	۳.۱۴	۳.۰۴	۳.۸۲	۳.۵۶	۲.۸۳	۲.۴۴

ضریب LQ وقتی برای هر کدام از متغیرهای پنج‌گانه در مورد کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تحلیل شود، دقیقاً همان نتایج بالا را در خصوص مرتبه و موقعیت نسبی استان‌ها در مقایسه با میانگین کل کشور آشکار می‌نماید. به همین جهت، فقط به ذکر ارقام مربوط در جدول بسنده نمودیم. با توجه به میانگین ضریب حاصله از پنج شاخص LQ در جدول ۴ می‌توان برداشت نمود که ۱۲ استان کشور، تنها ضریبی برابر با ۲۰ درصد بالاتر یا ۲۰ درصد پایین‌تر از رقم میانگین ضریب پنج متغیر مربوط به کل کشور را نشان می‌دهند. استان‌های سیستان و بلوچستان و تهران رقمی کم‌تر از نصف ضریب LQ کل کشور را به خود اختصاص داده و بدترین وضعیت را از نظر متغیرهای مورد بحث نشان می‌دهند. پس از این دو، استان‌های خراسان رضوی، گیلان، هرمزگان، گلستان، آذربایجان غربی، فارس، البرز و لرستان رقمی از ۰/۷ تا ۰/۹۷ را دارا هستند؛ یعنی در سطح پایین‌تر از میانگین کشور قرار گرفته‌اند. در مقابل بهترین وضعیت را در مجموع، استان یزد دارد که رقم آن بیش از سه برابر رقم کل کشور است. ضریب مربوط به استان‌های سمنان و زنجان حدود دو برابر رقم میانگین کل کشور است و پس از اینها، استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خراسان جنوبی، قزوین، چهارمحال و بختیاری، ایلام و اردبیل از ۱/۸ تا ۱/۵ برابر حد متوسط کشور را به خود اختصاص داده‌اند.

لازم است بهره‌مندی عادلانه از امکانات و خدمات عمومی در کنار رشد و ارتقای تسهیلات و خدمات در برنامه‌های توسعه در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دنبال شود. همچنین ضروری است شاخص دسترسی به امکانات کتابخانه‌ای و توزیع متوازن این امکانات در پهنه کشور بهبود یابد. در استاندارد جهانی ایفلا (اتحادیه بین‌المللی انجمن‌های کتابداری) بایستی به ازای هر نفر ۱/۵ جلد کتاب، برای هر هزار نفر ۲۸ مترمربع فضای سالن مطالعه و ۵ صندوق، و برای هر ۵۰ هزار نفر یک باب کتابخانه عمومی وجود داشته باشد (پورتال اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۲/۵/۳). متأسفانه تمامی شاخص‌ها در کشور ما پایین‌تر از استاندارد جهانی است. از این رو، اهتمام بر توسعه کتابخانه‌های عمومی در برنامه‌های توسعه کشور الزامی است. برای نیل به هدف عدالت فضایی و منطقه‌ای، استان‌های محروم‌تر شایسته توجه بیشتر و سرمایه‌گذاری زیادتر است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ موسوی، میرنجف و کاظمی‌راد، شمس‌ا.. (۱۳۹۱). تحلیل فضایی نابرابری‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مرکزی ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۸(۱)، ۲۱۴-۲۳۵.
- اکبری، محمود و تقوایی، مسعود (۱۳۸۸). تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه در مادرشهرهای منطقه‌ای ایران. مجله جغرافیا، ۷(۲۰ و ۲۱)، ۹۷-۱۱۱.
- امیدی‌فر، سیروس و خمسه، اصغر (۱۳۸۷). نقش کتابخانه در توسعه فرهنگی. نشریه الکترونیکی شیرازه، ۲(۶).
- بیراوند، علی (۱۳۸۹). کتابخانه‌های عمومی و توسعه فرهنگی. جزوه درسی دانشگاه پیام نور، بازیابی شده در تاریخ ۲۰ مرداد ۱۳۹۳ از:
<http://pnu.ac.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=b2059067-78df-4881-8479-5c92295571ed>.
- تقوایی، مسعود؛ وارثی، حمیدرضا و شیخ بیگلو، رعنا (۱۳۹۰). تحلیل نابرابری‌های توسعه ناحیه‌ای در ایران. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۳(۷۸)، ۱۵۳-۱۶۸.
- پورتال اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان شرقی (۱۳۹۲/۵/۳). گزارش وضعیت خدمات‌رسانی کتابخانه‌های عمومی استان. بازیابی شده در تاریخ ۲۰ مرداد ۱۳۹۳ از:
<http://tabriz.iranpl.ir>
- خاکپور، براتعلی و باوان پوری، علیرضا (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه‌یافتگی مناطق شهر مشهد. مجله دانش و توسعه، ۱۶(۲۷)، ۱۸۲-۲۰۲.
- سلیمی‌فر، مصطفی (۱۳۸۲). اقتصاد توسعه. مشهد: نشر موحد.
- جمالی، فیروز؛ پورمحمدی، محمدرضا و قنبری، ابوالفضل (۱۳۸۸). تحلیلی بر روند نابرابری در نقاط شهری ایران طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۹۵(۱)، ۲۸-۱.
- صالح‌نیا، نرگس و دهنوی، جلال و حق‌نژاد، امین (۱۳۸۹). نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی. ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۴(۴۳ و ۴۴)، ۶۶-۷۹.
- فطرس، محمدحسن و بهشتی‌فر، محمود (۱۳۸۵). تعیین سطح توسعه‌یافتگی استان‌های کشور و نابرابری آن طی سال‌های ۷۳ تا ۸۳. مجله نامه مفید، ۵۷(۵۷)، ۱۰۱-۱۲۲.
- قنبری، ابوالفضل (۱۳۹۰). تعیین درجه توسعه‌یافتگی و پیش‌بینی اولویت‌های برنامه‌ریزی توسعه در نقاط شهری استان‌های ایران. نشریه جغرافیا، ۹(۲۹)، ۱۶۵-۱۷۹.
- لفگانگ، زاکس (۱۳۷۷). نگاهی نو به مفاهیم توسعه. ترجمه فریده فرحی و وحید بزرگی. تهران: نشر مرکز.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۱). گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰. بازیابی شده در تاریخ ۲۰ مرداد ۱۳۹۳ از:
http://www.amar.org.ir/Portals/0/Files/abstract/1390/n_sarshomari90_2.pdf

- مکتبی فرد، لیلا (۱۳۸۵). نقش کتابخانه‌های عمومی در تحقق اهداف فرهنگی برنامه‌های توسعه‌ای در ایران. *فصلنامه کتاب*، ۲۰ (۲)، ۲۶۹-۲۹۰.
- ملکی، سعید و شیخی، حجت (۱۳۸۸). تحلیل و طبقه‌بندی شاخص‌ها و اولویت‌های توسعه در استان‌های کشور با استفاده از روش تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۱۴ (۲)، ۶۱-۸۵.
- موریس، آرتور (۱۳۸۷). *جغرافیا و توسعه*. ترجمه صدیقه لطفی. ساری: انتشارات دانشگاه مازندران.
- مهدیزاده، جواد (۱۳۸۴). مبانی، مفاهیم و شاخص‌های توسعه پایدار. *فصلنامه جستارهای شهرسازی*، ۴ (۱۲)، ۱۴-۲۶.
- میرغفوری، حبیب‌ا...؛ طهاری مهرجردی، محمدحسین و بابایی، حمید (۱۳۸۹). شناسایی وضعیت توسعه‌یافتگی و رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ دسترسی به شاخص‌های بخش کتابخانه. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳ (۱۳)، ۲۴۳-۲۷۰.
- نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۹۱). گزارش کتابخانه‌های عمومی کشور در دی ماه ۱۳۹۰. گزارش داخلی (منتشر نشده).

References

- Hadder, R. (2000). *Development Geography*. London; New York: Rutledge.
- Hewko, J. N. (2001). *Spatial Equity in the Urban Environment: Assessing Neighborhood Accessibility to Public Amenities*. M. A. Dissertation, University of Alberta, Edmonton, Canada.
- Pal, S. (1998). *Statistics for Geoscientists; Techniques and Applications*. New Delhi: Ashok Kumar Mittal.
- Skop, E. (2006). The Shape of Inequality. *Urban Geography*, 27 (5), 393-396.
- United Nations (2006). *Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations*. New York: United Nations Publication.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

- فصیحی، حبیب‌اله (۱۳۹۳). نابرابری‌های فضایی دسترسی به کتابخانه‌های عمومی در کشور. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۰ (۲)، ۲۱۱-۲۲۸.